

Wprowadzenie do wykładu

Czy zmierzch Europy ?

1. Zmienność czasowa dominacji poszczególnych regionów i kontynentów w kreśleniu kierunków rozwoju świata.

W rozwoju historycznym różne regiony odgrywały dominującą rolę, tak było w przeszłości, kiedy taką funkcję pełnił Bliski Wschód, Cesarstwo rzymskie, które rozpościerało się na prawie trzy kontynenty, Dynastia Ming rządząca w Chinach, a po rewolucji przemysłowej, Europa, zwłaszcza Zachodnia. Owa przemienność była i jest uwarunkowana licznymi przyczynami, wśród których dominujące znaczenie odgrywa postęp techniczny, ekonomiczny, naukowy, a w szczególności pasja poznania świata i jego podboju. Różny był ten typ ekspansji, był bowiem determinowany charakterem panującej cywilizacji.

Współcześnie szczególne znaczenie w kształtowaniu nowej cywilizacji i dominującej roli w świecie mają USA oraz niektóre potęgi azjatyckie, natomiast rola Europy ulega stopniowej marginalizacji.

2. Europa po raz drugi w historii, wkracza w zmierzch kontynentu dominującego. Pierwszy raz miało to miejsce w okresie upadku cesarstwa rzymskiego, a po raz wtóry proces ten ma miejsce współcześnie.

Faza rozwoju, jaką określam zmierzchem, charakteryzuje się najogólniej rzecz biorąc, stopniową marginalizacją wpływu na rozwój świata. Pierwszy typ zmierzchu Europy zostanie tu pominięty, natomiast drugi będzie przedmiotem poniższych rozważań.

3. Jakie składniki decydują współcześnie o procesie przesądzającym o zmierzchu znaczenia Europy w kształtowaniu kierunków rozwoju świata.

Szczegółowa analiza tego procesu przekracza możliwości poniższych rozważań, Upraszczając nieco analizę, za podstawę przyjąłem swoisty pięciokąt, jaki tworzą: po pierwsze, depopulacja etnicznej Europy; po wtóre, szybko zmniejszający się udział Europy w światowym produkcie brutto; po trzecie, szybko postępujące niszczenie środowiska wraz z ociepleniem klimatu; po czwarte, istnieje współcześnie w Europie, ponad 40 państw, o bardzo zróżnicowanym charakterze, pod względem ludnościowym, ekonomicznym, politycznym, a równocześnie reprezentujące często odmienne wizje rozwojowe,

i co ważniejsze pozostających w różnych relacjach wzajemnych; po piąte wreszcie, państwa europejskie charakteryzują się bardzo zróżnicowanymi systemami kulturowymi, mającymi ze swej natury konfliktogeny charakter.

Pięciokąt ten wymaga bardziej szczegółowej analizy, by uzasadnić główną tezę o postępującym zmierzchu znaczenia Europy, w świecie.

I./ Depopulacja ludności europejskiej;

Prognozowanie zawsze ma w sobie pewien element niepewności, ale jak uczy dotychczasowe doświadczenie, w prognozowaniu dynamiki demograficznej, skala błędu z reguły była i jest niewielka. A w przeszłości, raczej mieliśmy do czynienia z niedoszacowaniem, aniżeli przeszacowaniem wzrostu czy spadku ludności. .

Ludność Europy w 2015 r. liczyła 738 mln mieszkańców, a prognoza na rok 2050 przewiduje 705 mln; w stosunku do ludności świata dane są następujące. W 2015 r liczba ludności świata wynosiła 7 350 mln, natomiast w 2050 ma wynieść 9 725 mln. Mamy tu dwa różne trendy demograficzne. To co dodatkowo pogarsza bilans ludnościowy Europy, zwłaszcza z punktu widzenia jej aktywności zawodowej, to szybki proces starzenia, który ma objąć do 2050 r. prawie 1/3 całej populacji . A to z kolei przekłada się bezpośrednio na spowolnienie rozwoju gospodarczego. Mimo olbrzymiego postępu technicznego, pojawienia się robotów, sztucznej inteligencji, i innych rozwiązań technicznych, czynnika ludzkiego nie sposób w pełni zastąpić. Istnieje bowiem ścisły związek między potencjałem ludnościowym a wzrostem gospodarczym. A niechęć czy wręcz wrogość do napływu ludności z innych kontynentów ograniczy w dłuższej perspektywie szybki wzrost gospodarczy.

II./ Spadek udziału Europy w światowym PKB;

Długookresowe prognozowanie ekonomiczne jest obarczone znacznie większą niepewnością, w porównaniu z prognozą demograficzną. Punktem wyjścia są dane , jakimi już dysponujemy, z niezbyt odległej przeszłości, obejmujące kilka ostatnich dekad. Jeśli w 1970 r. udział Europy wynosił 41% światowego PKB, to w 2016 r. wyniósł już tylko 25 %.

W stosunku do dłuższej perspektywy posłużmy się nieco innym wskaźnikiem. Jeśli w 2014 r. w rankingu 10 największych potęg ekonomicznych świata, Europa miała 4 państwa; na miejscu 5 -Niemcy, 6 -Rosję, 8- Francję, a na 10 Wielką Brytanię, to w 2050 r. prognozuje się jedynie dwa państwa europejskie: na 8 miejscu - Rosję, a na 10- Niemcy.

Jaki będzie udział całej Europy w światowym PKB, trudno obecnie przesądzić, ale to że ulegnie dalszemu zmniejszeniu, nie ulega wątpliwości. Co wszakże nie musi oznaczać, że poziom materialny społeczeństwa

europejskiego, obniży się, może nawet wzrosnąć, natomiast ogólny potencjał ekonomiczny Europy w skali światowej, będzie dużo niższy.

III. Postępujące niszczenie środowiska oraz kryzys klimatyczny;

Procesy te zaliczają się do tego typu zagrożeń, jakie są prawie nieodwracalne. co wszakże nie znaczy, iż nie można ich czasowo minimalizować. Zagrożenie te nie stanowią jedynie problemu europejskiego, mają bowiem charakter ogólnoświatowy. Głównymi przejawami tego procesu są: nadmierny poziom rolniczego wykorzystania ziemi; utrata różnorodności biologicznej; przekroczenie dopuszczalnego poziomu użycia azotu i fosforu; nadmierne zużycie wody; zakwaszenie oceanów, zmiana klimatu; uszczuplenie warstwy ozonowej; stężenie atmosferyczne aerozolu i zanieczyszczeń chemicznych.

Przyczyny tego procesu, obok zjawisk naturalnych, głównie źródła są związane z działalnością ludzką. Występuje tu kombinacja czterech czynników: bardzo szybki wzrost populacji ludzkiej i wzrost jej zamożności, co przekłada się na nadmierne zużycie paliw, globalizacja i nadmierny pęd do bogacenia się oraz postęp techniczny. Nigdy w historii ludzkości nie było tak dużej dynamiki wzrostu i wzajemnego powiązania czynników niszczących środowisko, jak w ostatnim półwieczu. Europa charakteryzuje się niszczeniem środowiska oraz ociepleniem klimatu, głównie przez wzrastającą zamożność, dążąc do maksymalizowania efektów ekonomicznych, w krótkim horyzoncie czasowym. Tego typu filozofia działania praktycznie utrudnia czy wręcz uniemożliwia zrównoważony wzrost, jaki mógłby przynajmniej częściowo złagodzić negatywne skutki dotychczasowo prowadzonej polityki.

IV/ Wielość państw o sprzecznych i konfliktogennych często interesach ;

Europa to współcześnie 44 suwerennych państw. Liczba państw w Europie w ostatnim wieku stopniowo wzrastała, od 15 przed I -szą wojną światową. Wysyp państw europejskich miał kilka faz, a głównymi były: zakończenie I-szej wojny światowej, zakończenie II -wojny światowej, i upadek eksperymentu socjalistycznego w latach 90-tych XX w.

Jeśli przyjrzymy się historii Europy, to okaże się, że rozwijała się poprzez wojny, jak również przez zrywanie ciągłości oraz dzielenie państw, jak i ich łączenie. Czasami pokojowe, ale częściej po przez konflikty zbrojne. W przypadku wielu państw miało miejsce zrywanie ich ciągłości, jak również powroty ze swoistego niebytu.

Nie wchodząc w szczegółową analizę, można jedynie stwierdzić, że trudno byłoby wskazać na kontynencie europejskim państwa, których historia byłaby bezkonfliktowa. Co z natury rzeczy przekładało się i przekłada na bieżące relacje między poszczególnymi państwami.

Pierwszą próbą bezkonfliktowego jednoczenia państw, było powstanie Unii Europejskiej. Ale jak tego dowodzi historia współczesna, konflikty pojawiają się również w UE. Dowodem tego jest nie tylko przypadek brexitu, ale też pojawienie się różnych ideologii antysystemowych, i zróżnicowanych modeli politycznych, i to zarówno w UE, jak i głównie w państwach pozostających poza UE.

V/ Zróżnicowane i konfliktogenne systemy kulturowe

Jednym z najważniejszych czynników spajających poszczególne państwa są ich systemy kulturowe. Na system kulturowy składa się: język, tradycja, historia, religia i stosunek społeczeństwa do państwa i państwa do społeczeństwa. Jeśli uważnie przeanalizujemy te składniki, wówczas się okaże, że każdy z nich charakteryzuje się mniejszą bądź większą konfliktogennością, zarówno w obrębie poszczególnych państw, jak i w przytłaczającej większości przypadków we wzajemnych relacjach między państwami czy narodowościami.

Współczesność europejska daje pod tym względem wiele negatywnych przykładów, zarówno w obrębie Unii Europejskiej, jak i w całej Europie. A wszak od zawsze Europa była wielokulturowa, podobnie jak i jej państwa. Dotychczasowe doświadczenie dowodzi, że z systemów kulturowych nie udaje się wyeliminować konfliktogenności. Można co najwyżej tę konfliktogenność nieco zminimalizować, albo czasowo ukrywać.

4. Zmierzch dominacji europejskiej w skali światowej, dokonywał się i dokonuje stopniowo, a za jego początek można uznać koniec I-szej wojny światowej.

Europa przez co najmniej dwa wieki, tzn. od początków rewolucji przemysłowej, i upowszechniania cywilizacji przemysłowej, dominowała nad światem, wytyczając główne kierunki jego rozwoju, a także zmieniając charakter gospodarki, model państwa, promując rozwój nauki i techniki, a także stwarzając podstawy dla podmiotowości poszczególnych grup społecznych.

Początki zmerchu owej dominacji zaczynają się po pierwszej wojnie światowej. Z jednej strony wyrastają nowe mocarstwa, takie jak USA, a z drugiej, zaaplikowane zostają Europie dwa eksperymenty ustrojowe, takie, jak komunizm i faszyzm. Nowe formy ustrojowe wprawdzie ulegają destrukcji, faszyzm w wyniku klęski w drugiej wojnie światowej, a komunizm prawie pół wieku później. Niemniej oba eksperymenty, niezależnie od wpływu ideologicznego na Europę i świat, przyczyniły się ekonomicznie, politycznie, a także kulturowo, do marginalizacji Europy.

W tym czasie następują znaczące przesunięcia w ekonomicznej pozycji poszczególnych kontynentów, na rzecz Azji i Ameryki Północnej.

W tym czasie mają również miejsce przesilenia cywilizacyjne, i główne ich impulsy związane z cywilizacją informacyjną (wiedzy), pochodzą głównie z poza kontynentu europejskiego. Ale również destrukcja cywilizacji agrarnej w Afryce i w większości państw azjatyckich, ma wpływ na marginalizację Europy, bowiem największe potęgi kolonialne, Wielka Brytania i Francja, przestają być ostatnimi mocarstwami kolonialnymi.

5. Różnorodność przyczyn decydujących o procesach przyspieszających zmierzch Europy, ale także pojawienie się pewnych rozwiązań, hamujących tempo owej marginalizacji.

Główne przyczyny postępującej marginalizacji Europy są związane, z jednej strony z depopulacją etniczną, a z drugiej, z relatywnym zmniejszaniem się potencjału ekonomicznego w skali światowej. Natomiast czynnikami hamującymi marginalizujące znaczenie Europy w świecie, są względnie dobrze wyedukowane społeczeństwa, wysoki, przynajmniej w skali światowej, poziom życiowy większości społeczności europejskiej. Kwestia utrzymania względnie wysokiej pozycji Europy w świecie, będzie głównie zależała od stopnia jej spójności, i zachowania dominującego systemu wartości, związanego z modelem demokratycznym.

6. Kilka wniosków końcowych

Najważniejszy wniosek sprowadza się do dosyć banalnego stwierdzenia, iż za większość nieszczęść, jakie spotkały ludzkość, w tym także Europę, odpowiedzialność ponosi sam człowiek. W dążeniu do coraz lepszych warunków bytowania uruchamiał swoje zdolności poznawcze, umiejętności innowacyjne, ale także siły niszczące w celu, jak najpełniejszego opanowania środowiska naturalnego, a także w podbijaniu innych plemion, narodów, państw, wywoływania wojen, a także bogacenia się kosztem innych. I to zarówno w odległej przeszłości, jak i w warunkach współczesnych. Jak podaje ostatni raport Oxfamu, 26 najbogatszych ludzi świata ma tyle bogactwa, co połowa ludzkości. To efekt dotychczasowego rozwoju.

Nie jest zatem przypadkiem, przemienność regionów czy kontynentów w dominacji światowej, pojawiły się bowiem już nowe regiony, które zapewne narzucą przyszłe kierunki rozwoju społeczności światowej. Czy będą w pełni zbieżne z dotychczasowym rozwojem, tego trudno przewidzieć.